

PEDAGOGŲ KŪRYBIŠKUMĄ PROFESINĖJE VEIKLOJE LEMIANČIŲ VEIKSNIŲ ANALIZĖ

Dalia Lapėnienė¹, Skaistė Laskienė²

Kauno Petro Vileišio vidurinė mokykla¹, Lietuvos kūno kultūros akademija², Kaunas, Lietuva

Dalia Lapėnienė. Humanitarinių mokslų (anglų filologijos) magistrė. Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto doktorantė. Kauno Petro Vileišio vidurinės mokyklos direktorė. Mokslinių tyrimų kryptis — kūrybiškumo raiška profesinėje pedagogų veikloje.

SANTRAUKA

Pastaraisiais dešimtmečiais mokslininkai, analizuojantys organizacijų veiklą, ypač susidomėjo socialiniu kūrybiškumu ir su juo susijusiais asmenybės faktoriais. Anot C. M. Ford ir D. A. Gioia (2000), kūrybiškumas turėtų būti apibrėžiamas kaip subjektyvūs asmens veiklos rezultatai, nauji ir naudingi konkrečios veiklos sričiai. Kūrybiškumas analizuojamas kaip asmens kasdienio elgesio kūrybinio potencialo raiška (Nam Choi, 2004). Manoma, kad būtent kasdienis darbuotojų kūrybiškumas yra sėkmingos organizacijų veiklos garantas.

Mokymas yra specifinė profesinės veiklos sritis. Jai būdingas daugialypis socialinis kontekstas, kuris atveria galimybes asmens kūrybiškumo raiškai. Mokinių kūrybiškumo ugdymas įvardijamas kaip vienas svarbiausių tikslų šiuolaikinio ugdymo procese (Welle-Strand, Tjeldvoll, 2003).

Šiuo požiūriu kūrybiškas mokymas ir mokytojo profesinis kūrybiškumas ypač svarbūs. Būtina ieškoti būdų, kaip ugdyti mokytojų kūrybiškumą profesinėje veikloje, tačiau norėdami tai daryti turime žinoti profesinės veiklos kūrybiškumo identifikavimo būdus.

Tyrimo tikslas — įvertinti darbo motyvacijos ir darbe išgyvenamų nuotaikų poveikį pedagogų kūrybiškumui profesinėje veikloje. Tyrimo klausimyno metodologinį pagrindą sudaro S. Farmer, P. Tierney, K. Kung-McIntyre (2003), P. Tierney ir S. Farmer (2002), S. A. Kornacki ir D. R. Caruso (2007), N. H. Leonard, L. L. Beauvais ir R. W. Scholl (1999) darbai. Tyrimo metu apklausta 190 mokytojų. Duomenų analizė atlikta naudojant SPSS 16.0 for Windows programą.

Gautas atitiktumu tarp teoriškai apibrėžtų kūrybiškumą profesinėje veikloje lemiančių veiksnių ir empirinio tyrimo rezultatų. Išskirtas suvokiamo kūrybiškumo profesinėje veikloje ir šeši individo lygmens faktoriai, apibūdinantys kūrybinį saviveiksmingumą, darbe patiriamas emocijas ir darbo motyvacijos šaltinius. Penki iš jų statistiškai reikšmingai susiję su subjektyviu mokytojų kūrybiškumu profesinėje veikloje: kūrybinis saviveiksmingumas, pozityvios emocijos, vidinio tikslo motyvacija, vidinė proceso ir išorinė savivaizdžio motyvacija.

Raktažodžiai: kūrybiškumas, profesinė veikla, kūrybinis saviveiksmingumas.

IVADAS

Kūrybiškumo svarba šiandieninėje visuomenėje neabejotina. Kūrybiškumas jau seniai peržengė tiek psichologijos, tiek bet kurios kitos disciplinos ribas. R. S. Albert ir M. A. Runco (1999) nurodo, kad vienoks ar kitoks požiūris į kūrybiškumą egzistavo nuo pat Vakarų civilizacijos pradžios. Tačiau tik XX amžiaus pradžioje kūrybiškumas imtas tyrinėti naudojant mokslinius metodus. Pirmieji kūrybiškumo

tyrimai atlikti naudojant atvejo analizės metodą psichodinaminės teorijos pagrindu. Vėlesnių tyrimų metu pritaikytas psichometrinis požiūris — kūrybiškumas vertintas naudojant psichologinius, panašius į inteligentiškumo, testus (Sternberg, Lubart, 1999). Kūrybiškumo tyrimai lėmė šio fenomeno demistifikavimą — jei pirmų tyrimų metu kūrybiškais laikyti išskirtinių gebėjimų asmenys, tai šiuolaikiniai tyrimai kūrybiškumą trak-

tuoja kaip tam tikru lygiu pasireiškiantį gebėjimą kiekvieno asmens kasdienėje veikloje. Kasdienis kūrybiškumas čia suprantamas kaip polinkis ieškoti ir taikyti originalias idėjas, sprendimus ar veiklos būdus. Šiuo požiūriu mokytojo kasdienis kūrybiškumas reiškiasi polinkiu išmėginti naujus darbo metodus, taikyti naujas kompetencijų ugdymo, mokinių motyvavimo, pasiekimų vertinimo ir kitas priemones. Kasdienis kūrybiškumas lemia kūrybinių gebėjimų lavinimą, o lavinami kūrybiniai gebėjimai veda prie didžiųjų, išskirtinių kūrybinių laimėjimų. Atsižvelgiant į kasdienio kūrybiškumo svarbą, šiuolaikiniai organizacijų tyrinėtojai kuria ir tobulina priemones, kurios leidžia įvertinti darbuotojų kasdienį kūrybiškumą. Kūrybiškumas organizacijų aplinkoje yra apibrėžiamas kaip kūrybinė veikla, lemianti kūrybiškus rezultatus, o vertinamas kaip nuostatos savo gebėjimų atžvilgiu, pasiektų rezultatų įsivertinimas ar kolegų vertinimas. Šiuolaikinių tyrimų metu kūrybiškumas profesinėje veikloje vertinamas pasitelkus klausimynus, taip pabrėžiant subjektyvią kūrybiškumo prigimtį. Straipsnyje vadovaujamosi C. M. Ford ir D. A. Gioia (2000) apibrėžimu, kad kūrybiškumas, kylantis iš individo subjektyvios patirties ir supratimo, yra naujų ir naudingų rezultatų gavimas tam tikroje srityje.

Problemos aktualumas. Kūno kultūros mokytojai yra specifinė profesinė bendruomenė. Jų veikla sudaro galimybę reikštis kasdieniam kūrybiškumui profesinėje veikloje. Nepaisant to, tiek kūno kultūros, tiek kitų specialybių mokytojų kasdienis kūrybiškumas yra mažai tyrinėtas. Ši problema ypač aktuali Lietuvoje. Analizuojant kūrybiškumo sąvokos prasmes išryškėja akivaizdi disciplinų izoliacija ir teoriškai ribotas kūrybiškumo supratimas. Kūrybiškumas analizuojamas psichologijos pagrindu. Čia svarus J. Almonaitienės (2000), D. Karkockienės ir G. Butkienės (2005), D. Grakauskaitės-Karkockienės (2002, 2006) indėlis. Savitą potekstę kūrybiškumo problema įgauna filosofiniu požiūriu — T. Kačerauskas (2005, 2007), V. Pruskus (2005) savo tyrimais plėtoja A. Maceinos (1991) filosofinę mintį. Kūrybiškumo ugdymas sulaukia vis daugiau mokslininkų dėmesio (pvz., Ponelienės, Gumliauskienės, 2008; Domeikienės, 2005; Petruolytės, 2008). Didžioji dalis Lietuvos mokslininkų kūrybiškumą ugdymo srityje, mokinių kūrybiškumą, jo raišką, ugdymo galimybes analizuoja iš įvairių perspektyvų. Pedagogų kūrybiškumas sukuria mokinių kūrybiškumą lavinančią aplinką, t. y. tik kūrybiškai dirbantys mokytojai išugdo kūrybiškus mokinius.

Straipsnyje ginama idėja, kad mokytojai yra kūrybiški, tačiau jų kūrybiškumą lemia požiūris į savo gebėjimus, motyvacija ir nuotaika užsiimant profesine veikla.

Tyrimo tikslas — įvertinti darbo motyvacijos ir darbe išgyvenamų nuotaikų poveikį pedagogų kūrybiškumui profesinėje veikloje.

Uždaviniai — išskirti ir apibūdinti:

- Pedagogų kūrybiškumo raišką profesinėje veikloje.
- Pedagogų profesinės veiklos motyvacijos šaltinius.
- Pedagogų nuotaikų, patiriamų užsiimant profesine veikla, ypatumus.

TYRIMO METODAI

Tyrimo metodas: anketinė apklausa raštu. Tiriamiesiems pateiktas klausimynas, sudarytas atsižvelgiant į tyrimo tikslą ir uždavinius. Pirmą klausimyno dalį sudaro 19 teiginių, susijusių su kūrybinio saviveiksmingumo ir suvokiamo kūrybiškumo raiška. Tiriamųjų prašoma įvertinti kiekvieną teiginį R. Lickert (1932) skalės principu pasirenkant reikšmę nuo „visiškai nesutinku“ (atitinka 1 reikšmę) iki „visiškai sutinku“ (atitinka 5 reikšmę). Antros klausimyno dalies tikslas — įvertinti, kaip dažnai tiriamieji išgyvena įvairias nuotaikas darbe. Šią dalį sudaro devyni emocijų pavadinimai, kuriuos prašoma įvertinti skalėje nuo „beveik niekuomet“ (atitinka 1 reikšmę) iki „labai dažnai“ (atitinka 5 reikšmę). Trečioje dalyje pateikta 19 teiginių tiriamųjų darbo motyvacijos šaltiniui įvertinti. Teiginiams vertinti naudota skalė nuo „visiškai nesutinku“ (atitinka 1 reikšmę) iki „visiškai sutinku“ (atitinka 5 reikšmę).

Tiriamųjų kontingentas: 2008 metais Lietuvoje atliktas pedagogų, dirbančių Kauno mieste, tyrimas. Tiriamųjų atranka vykdyta dviem etapais. Per pirmą etapą buvo naudojamas klasterinis atrankos sudarymo metodas — pasirinktos keturios mokyklos, per antrą — pedagogai atsitiktinai pasirinkti iš mokyklų darbuotojų sąrašų. Tiriamųjų skaičių lėmė bendras kiekvienos ir tirtų mokyklų pedagogų skaičius. Kiekvienoje iš tirtų mokyklų apklausta ne mažiau kaip 70% pedagogų. Iš viso apklausta 190 tiriamųjų: A mokykloje — 29%, B — 27%, C — 16%, D — 28%. Atsako dažnis — 95%. Garantavus rezultatų konfidencialumą, tiriamieji sutiko dalyvauti tyrime.

Tyrimo duomenų analizė atlikta naudojant *SPSS 16.0 for Windows* programą, faktorinė klausimyno analizė — esminių komponentų metodą

ir *Varimax* rotacijos principą. Į faktorinę analizę įtraukti tik normaliojo skirstinio dėsniumus atitinkantys teiginiai. Teiginiai, kurių koreliacija su faktoriumi mažesnė nei 0,2, į skalių sudarymą neįtraukti. Koreliacijai tarp skalių nustatyti naudotas Pirsono *r* koreliacijos koeficientas, įvertinant tai, kad skalių duomenų išsibarstymas atitinka normaliojo skirstinio principus.

Tyrimo metodologijos pagrindimas. Metodologinį tyrimo pagrindą sudaro: S. Farmer, P. Tierney ir K. Kung-McIntyre (2003) suvokiamo kūrybiškumo, vertinant elgesį praeityje, faktorius; P. Tierney ir S. Farmer (2002) kūrybinio saviveiksmingumo faktorius; S. A. Kornacki ir D. R. Caruso (2007) pagrindinių emocijų klasifikacija; N. H. Leonard, L. L. Beauvais ir R. W. Scholl (1999) motyvacijos šaltinių klasifikacija.

P. Tierney ir S. Farmer (2002), S. Farmer, P. Tierney ir K. Kung-McIntyre (2003) apibrėžia ryšius tarp asmens savivaizdžio ir jo kūrybiškumo. Jie pirmieji pritaikė klasikinę A. Bandura saviveiksmingumo sąvoką kūrybinei veiklai aiškinti. Šie autoriai teigia, kad kūrybinis saviveiksmingumas — tai „tikėjimas savo gebėjimu sukurti kūrybišką produktą“ (Tierney, Farmer, 2002). Jų teigimu, kūrybinis saviveiksmingumas, kurio patikimumas įrodytas empiriniais tyrimais, yra unikali visų kūrybiškų žmonių savivaizdžio dalis. Savo idėjas apie kūrybiškumo ir savivaizdžio ryšius autoriai plėtoja pateikdami subjektyvaus kūrybiškumo, ir kūrybinio vaidmens tapatumo sąvokas (Farmer et al., 2003). Anot jų, savęs laikymas kūrybišku žmogumi yra galinga darbuotojų kūrybiškumo prielaida. Taikant šias sąvokas ir analizuojant mokytojo kūrybiškumą keliami idėja, kad profesinis mokytojų kūrybiškumas kyla iš kūrybinės veiklos įsivertinimo, pasitikėjimo turimais kūrybiniais gebėjimais.

S. A. Kornacki ir D. R. Caruso (2007) suklasifikavo pagrindines emocijas, išvardydami jausmų spektrą nuo stiprių teigiamų iki stiprių neigiamų. Būtent ši klasifikacija sudaro nuotaikos darbe tyrimo metodologinį pagrindą. Apibrėžiant nuotaikos terminą buvo remtasi K. James ir kt. (2004) siūlymu emocijomis laikyti trumpalaikes jausmines reakcijas, o ilgalaikius ir intensyvius jausmus vadinti nuotaikomis. Kadangi tiriamųjų buvo prašoma nurodyti, ar klausimyne išvardytus jausmus jie išgyvena labai dažnai, gautieji duomenys leidžia daryti išvadas apie mokytojams būdingas nuotaikas.

N. H. Leonard, L. L. Beauvais ir R. W. Scholl (1999) apibendrina įvairių autorių pateiktas moty-

vacijos koncepcijas ir atlikę metaanalizę pateikė motyvacijos šaltinių klasifikaciją. Šioje taksonomijoje vartojama motyvacijos šaltinio sąvoka apibūdina motyvų kilmę. Išskiriami penki motyvacijos šaltiniai:

- *Vidinė proceso motyvacija.* Ją lemia mėgavimasis užduotimi, kuri individui svarbesnė nei atlygis už darbą. Darbas atitinka individo poreikius ir interesus, todėl jaučiama motyvacija pačiam veiklos procesui, o individas džiaugiasi galimybe dirbti.
- *Instrumentinė motyvacija* — apčiuopiami naudos lūkesčiai. Instrumentinė motyvacija — tai paskata turėti pinigų, privilegijų ir kitų apčiuopiamų atlygio formų.
- *Išorinė savivaizdžio motyvacija.* Ją lemia poreikis išlaikyti reputaciją. Svarbi žmonėms, kurie siekia pateisinti aplinkinių lūkesčius. Aplinkinius tenkinantis elgesys leidžia jaustis pastebėtam, priimtam.
- *Vidinė savivaizdžio motyvacija* — poreikis pateisinti sau keliamus reikalavimus. Tai pasiekimų, savireguliacijos, nuolatinio tobulėjimo motyvacija.
- *Vidinio tikslo motyvacija* svarbi asmenims, kurių nuostatas ir elgesį lemia vertybių sistema. Žmogus tvirtai tiki siekiamų tikslų svarba ir verte. Idealai, įsitikinimai ir jaučiama pareiga yra svarbiausi motyvai.

REZULTATAI

Tyrimo duomenys apdoroti trim etapais. Per pirmą etapą atlikta faktorinė duomenų analizė, per antrą — įvertintas kiekvienam faktoriui priskirto teiginio turinys, per trečią — nustatyti koreliaciniai ryšiai tarp faktorių.

Literatūroje kūrybiškumas nagrinėjamas remiantis asmens suvokimu apie savo gebėjimus kurti. Būtent šis suvokimas lemia, ar individas yra linkęs plėtoti savo kūrybines galias, imtis kūrybinės veiklos profesinėje veikloje. Remiantis teoriniais kūrybinio saviveiksmingumo ir suvokiamo kūrybiškumo aprašymais buvo sukurtos dvi skalės, kurių pagrįstumui patvirtinti naudota faktorinės analizės procedūra. Esant teorinių konstrukto ir empirinių duomenų atitikimui buvo laukiama, kad kūrybinis saviveiksmingumas ir suvokiamas kūrybiškumas sudarys du atskirus faktorius. Faktorinės analizės rezultatai pateikiami 1 lentelėje.

Faktorinės analizės rezultatai liudija esant du nepriklausomus faktorius, kurių kiekvienas parodo svarbų, su kūrybinių gebėjimų įsivertinimu susi-

1 lentelė. Kūrybiškumą profesinėje veikloje parodančių teiginių faktorinės analizės rezultatai

Faktorius	Faktoriui priskirti teiginiai	Teiginių ryšio su faktoriumi stiprumas	Dispersijos dalis, kurią paaiškina faktorius, %
1. Kūrybinis saviveiksmingumas	Man svarbu ugdyti mokinių kūrybiškumą	0,805	28,75
	Manau, mokytojo darbas įpareigoja būti kūrybišku	0,768	
	Dirbti kūrybiškai skatina siekis tobulėti	0,739	
	Gebu pateikti idėjų, kai to reikia	0,636	
	Stengiuosi nuolat kažką daryti vis kitaip	0,630	
	Sprendama(-s) problemas stengiuosi išvelgti originalius sprendimo būdus	0,620	
	Dirbdama(-s) kūrybiškai jaučiu, kad tai, ką darau, yra prasminga	0,620	
	Pasitikiu savo gebėjimais kūrybiškai spręsti problemas	0,619	
	Pateikiu naują požiūrį į senas problemas	0,584	
	Suvokdama(-s) problemą visuomet apgalvoju kuo daugiau būdų, kaip būtų galima ją spręsti	0,459	
2. Suvoktas kūrybiškumas	Esu lakios vaizduotės	0,731	21,12
	Mokau kolegas dirbti kūrybiškai	0,688	
	Man pasiseka atlikti kūrybiškumo reikalaujančią veiklą geriau nei daugumai kolegų	0,674	
	Visuomet turiu idėjų, ką dar galėčiau padaryti	0,670	
	Nebijau pasirodyti kvalesnė(-is)	0,580	
	Save laikau kūrybišku mokytoju	0,544	
	Gebu susidoroti su keletu problemų tuo pačiu metu	0,525	
Iš viso pasirinktas modelis paaiškina 49,88 gautos informacijos			
Faktorinės analizės reikšmingumas:			
● KMO kriterijus = 0,878;			
● Bartlett testas apytikslis <i>chi</i> kvadratas = 4937,292 su 171 laisvės laipsniu, kai $p < 0,001$.			

2 lentelė. Nuotaikas individo profesinėje veikloje parodančių emocijų faktorinės analizės rezultatai

Faktorius	Faktoriui priskirti teiginiai	Teiginių ryšio su faktoriumi stiprumas	Dispersijos dalis, kurią paaiškina faktorius, %
Negatyvios emocijos	Nusivylimas	0,836	25,80
	Liūdesys	0,773	
	Pyktis	0,755	
	Pasitenkinimas atliktu darbu	-0,228	
Pozityvios emocijos	Susidomėjimas	0,847	19,40
	Džiaugsmas	0,757	
	Abejingumas	-0,559	
Neutralios emocijos	Atsipalaidavimas	0,836	14,26
	Pasimetimas	0,459	
Iš viso pasirinktas modelis paaiškina 59,47% gautos informacijos			
Faktorinės analizės reikšmingumas:			
● KMO kriterijus = 0,715;			
● Bartlett testas apytikslis <i>chi</i> kvadratas = 1469,476 su 36 laisvės laipsniais, kai $p < 0,001$.			

jusį fenomeną. Kūrybinio saviveiksmingumo faktorius sutampa su P. Tierney ir S. Farmer (2002) kūrybinio saviveiksmingumo fenomenu, rodančiu pasitikėjimą savo gebėjimais kūrybiškai dirbti ir apima būtent tuos teiginius, kurie susiję su savęs įsivertinimu kūrybinės veiklos, metodų požiūriu. Subjektyvaus kūrybiškumo faktorius sutampa su S. Farmer, P. Tierney ir K. Kung-McIntyre (2003) požiūriu į savo kūrybišką elgesį koncepcija, pabrėžiančia, kad kūrybiškumą profesinėje veikloje

daugiausia lemia darbuotojo vaidmens tapatumas. Kūrybiškas vaidmens tapatumas S. Farmer, P. Tierney ir K. Kung-McIntyre (2003) pateiktame modelyje laikomas būtina sąlyga kūrybiškumui ir apima du aspektus: savo elgesio įsivertinimą kaip kūrybiško ir suvokiamus bendradarbių kūrybiškumo lūkesčius, kad kolega dirbs kūrybiškai. Pirmas aspektas šio tyrimo metu laikomas kūrybiškumo prielaida, lemiančia mokytojų profesinį kūrybiškumą. Suvokiamo kūrybiškumo faktorius

3 lentelė. Darbo motyvaciją apibūdinančių teiginių faktorinės analizės rezultatai

Faktorius (motyvacija)	Faktoriui priskirti teiginiai	Teiginių ryšio su faktoriumi stiprumas	Dispersijos dalis, kurią paaiškina faktorius, %
Vidinio tikslo	Jaučiu pareigą kokybiškai dirbti	0,847	26,74
	Noriu duoti mokiniams geriausia, ką gebu	0,826	
	Man svarbu nuolat tobulinti savo darbą	0,783	
	Dirbu taip, kad jausčiausi patenkinta(-s) savo darbo rezultatais	0,744	
	Dirbdama(-s) siekiu užsibrėžtų tikslų	0,743	
	Dirbu taip, kaip man diktuoja turimi moraliniai įsitikinimai	0,680	
	Profesinė kvalifikacija man yra vertybė	0,642	
	Man patinka dirbti su mokiniais	0,576	
Išorinė savivaizdžio	Noriu būti pavyzdžiu savo kolegoms	0,818	22,09
	Noriu būti viena(-s) geriausių mokytojų mokykloje	0,751	
	Tinkamai dirbdama(-s) noriu būti paaugštintas	0,748	
	Nenoriu atsilikti nuo gerai dirbančių kolegų	0,680	
	Man svarbu žinoti, kad kolegos laiko mane kompetingu	0,641	
	Man svarbi mokyklos vadovų nuomonė apie mano darbą	0,637	
	Tobulinti darbą mane motyvuoja noras kelti kvalifikacinę kategoriją	0,600	
Vidinė proceso	Darbo procesas man svarbesnis nei atlyginimas už jį	0,748	9,77
	Mokytojo darbas man įdomus	0,582	
	Dirbti mane skatina noras gauti didesnę atlyginimą	-0,577	
	Esu patenkinta(-s) savo darbu	0,380	
Iš viso pasirinktas modelis paaiškina 58,60% gautos informacijos			
Faktorinės analizės reikšmingumas:			
<ul style="list-style-type: none"> • KMO kriterijus = 0,880; • Bartlett testas apytikslis <i>chi</i> kvadratas = 6425,511 su 171 laisvės laipsniais, kai $p < 0,001$. 			

rodo individo nuomonę apie save, kūrybos galios turėjimą. Teiginių formuluotės orientuotos į pagrindinių kūrybiškumo gebėjimų įšivertinimą. Faktorinės analizės rezultatai leidžia teigti, kad teoriškai numatyta klausimyno struktūra patvirtinta empiriniais duomenimis.

Emocijų ir kūrybiškumo sąsajos analizuojamos T. M. Amabile ir kt. (2005) pateiktame modelyje, kur emocijos yra ne tik kūrybiškumo priežastis, bet ir pasekmė. Viena vertus, teigiamos emocijos stimuliuoja mąstymo procesus, aktyvindamos divergentinį mąstymą. Kita vertus, kūrybiški rezultatai ir jų socialinis vertinimas provokuoja teigiamas emocijas. Minėtų autorių kūrybiškumo organizacijose modelyje emocijos pateikiamos apibendrinta samprata, todėl sudarant skalę remtasi S. A. Kornacki ir D. R. Caruso (2007) pagrindinių emocijų klasifikacija. Faktorinės analizės rezultatai pateikiami 2 lentelėje.

Faktorinės analizės metu buvo išskirti trys veiksniai, parodantys teigiamas, neigiamas ir neutralias emocijas. Negatyvių emocijų faktorius rodo nepasitenkinimą atliekamam darbu ir pasiektu rezul-

tatu. Į jį įeina nusivylimo, liūdesio, pykčio jausmai. Atsakymų dėsnigumai atskleidė, kad tikėtina šių jausmų priežastis — nepasitenkinimas darbu ir jo rezultatu. Pozityvių emocijų faktorius apima susidomėjimo ir džiaugsmo emocijas, kurios susijusios su kūrybiškumui svarbiu neabejingumo pojūčiu, noru įsitraukti į profesinę veiklą. Neutralios emocijos apima atsipalaidavimą ir pasimetimą, būdingą asmenims, nelinkusiems įsitraukti ir aktyviai dalyvauti socialiniame gyvenime. Šis neutralumas neturėtų pozityviai veikti profesinio kūrybiškumo. Apibendrinant gautus duomenis galima konstatuoti, kad pasitvirtino teoriškai numatytų teigiamų ir neigiamų emocijų faktorių egzistavimas. Neutralios emocijos sudaro atskirą faktorių.

Išanalizavus mokslinę literatūrą, nagrinėjančią kūrybiškumą profesinėje veikloje lemiančius veiksniai, galima teigti: darbo motyvacija yra viena esminių kūrybiškumo profesinėje veikloje prielaidų. Kaip jau minėjome anksčiau, motyvacijos svarba akcentuojama T. M. Amabile (1996), B. A. Hennessey (2003), A. Cropley (2006) ir kitų autorių, plėtojančių socialinį požiūrį į kūrybišku-

Eil. Nr.	Skalėje analizuojamas fenomenas	Kronbacho α koeficientas
1.	Kūrybinis saviveiksmingumas	0,884
2.	Suvokiamas kūrybiškumas	0,805
3.	Negatyvios emocijos	0,741
4.	Pozityvios emocijos	0,613
5.	Vidinio tikslo motyvacija	0,904
6.	Išorinė savivaizdžio motyvacija	0,859
7.	Vidinė proceso motyvacija	0,650

4 lentelė. Faktorinės analizės metu išgrynintų skalių vidinio suderinamumo koeficientai

mą, darbuose. Įsitraukimo į veiklą priežastis paaiškina N. H. Leonard, L. L. Beauvais ir R. W. Scholl (1999) pateikta motyvacijos šaltinių klasifikacija. Šių teorinių konstrukto empirinis verifikavimas buvo atliktas naudojant faktorinės analizės procedūrą. Faktorinės analizės rezultatai pateikiami 3 lentelėje.

Klausimyno teiginių pagrindu tapo N. H. Leonard, L. L. Beauvais ir R. W. Scholl (1999), Barbuto Jr. (2005) teoriniai fenomenų aprašymai. Faktorinės analizės metu vietoje lauktų penkių išskirti trys faktoriai. Pirmas faktorius apima vidinio tikslo motyvacijos ir vidinės savivaizdžio motyvacijos šaltinius. Vidinio tikslo motyvacijos samprata artima savirealizacijos sąvokai ir apibūdinama asmens noru dirbti vardan idėjų, vertybių ar jaučiamos pareigos, pašaukimo. Vidinė savivaizdžio motyvacija apibūdinama kaip „aš“ idealo siekimas, sau keliamų reikalavimų įgyvendinimas. Atsižvelgiant į tai, kad vidinio tikslo motyvaciją apibūdinantys teiginiai rodo stipriausią koreliaciją su faktoriumi, pirmasis įvardijamas kaip vidinio tikslo motyvacijos faktorius.

Antras faktorius apima instrumentinės motyvacijos ir išorinės savivaizdžio motyvacijos šaltinius. Instrumentinė motyvacija apibūdinama kaip konkretaus atlygio motyvacija, besiremianti supratimu, kad kiekvienas darbas turi savo kainą. Išorinė savivaizdžio motyvacija sietina su socialiniu atlygiu, kuomet individui svarbu priėmimas ir statusas grupėje. Analizuojant teiginių ryšio su faktoriumi stiprumą pastebėtini išorinės savivaizdžio motyvacijos teiginiai, labiausiai susiję su faktoriumi, taigi jis įvardijamas kaip išorinės savivaizdžio motyvacijos faktorius.

Trečias faktorius parodo vidinės proceso motyvacijos šaltinį, kuris apibūdinamas kaip kylantis iš paties veiksmo, o ne laukiant rezultato. Kūrybiškumo svarba motyvacinės veiklos procese pabrėžiama B. A. Hennessey (2003) tyrimais. Vidinė proceso motyvacija lemia tiek bendrąją profesinės veiklos kokybę, tiek kūrybiškumą profesinėje veikloje.

Apibendrinant faktorinės analizės rezultatus galima teigti, kad nepavyko patvirtinti teoriškai

numatytos motyvacijos šaltinių struktūros. Tai galėjo lemti pedagoginės veiklos specifika, kuomet išorinės savivaizdžio motyvacijos šaltinis kur kas dažniau stimuliuojamas nei vidinės, o materialaus skatinimo už profesinės veiklos rezultatus galimybės yra minimalios, pasiekiamos tik daliai mokytojų, atsižvelgiant į mokyklos galimybes.

Kūrybiškumą profesinėje veikloje lemia daug įvairaus pobūdžio individo lygmens faktorių. Remiantis teorine problemos analize, išskirti kaip ypač svarbūs ir ištirti trys faktoriai: savo kūrybinio potencialo įsivertinimas, emocijos, patiriamos darbe, ir profesinės veiklos motyvacija. Nė vienas iš šių fenomenų nėra vienalytis, o faktorinės analizės duomenys atskleidžia, kad ištirta tik pusė minėtų fenomenų raiškos atspalvių. Nepaisant šio trūkumo, gautieji faktoriai sumuojami į atitinkamas matavimo skales, kuriomis remiasi tolesnė fenomenų svarbos analizė.

Individo profesinio kūrybiškumo veiksnius parodančių skalių vidinis suderinamumas. Kalbant apie kūrybiškumą lemiančius veiksnius, būtina nustatyti vidinį anksčiau minėtų skalių suderinamumą. Kūrybiškumą lemiančiais veiksniais laikomi visi faktorinės analizės metu nagrinėtieji.

Skaičiuojant vidinio suderinamumo koeficientus, kiekvienai iš skalių buvo naudojamas Kronbacho α koeficientas. Šis vidinio suderinamumo rodiklis pasirinktas pagal duomenų pobūdį. Atsižvelgiant į M. Forshaw (2007) rekomendacijas laikyta, kad skalė atitinka statistinio patikimumo reikalavimus, jei Kronbacho α koeficientas didesnis nei 0,65. Duomenys pateikiami 4 lentelėje.

Neutralių emocijų skalė pašalinta iš tolimesnės statistinės analizės, nes šios skalės Kronbacho α koeficientas lygus 0,149. Pozityvių emocijų skalės Kronbacho α koeficientas lygus 0,613, tačiau ši skalė į tolesnę duomenų analizę įtraukta dėl matuojamos sąvokos svarbos profesinio kūrybiškumo prielaidų analizei. Didžiausias vidinio suderinamumo koeficientas nustatytas vidinio tikslo motyvacijos, kūrybinio saviveiksmingumo ir individualios paramos darbuotojui skalėmis. Vidinio suderinamumo kriterijus, taikomus grupinių tyrimų metu, tenkina visos likusios skalės. Re-

5 lentelė. Suvokiamo kūrybiškumo profesinėje veikloje ir individo lygmens faktorių koreliaciniai ryšiai

Individo lygmens faktoriai	Suvokiamas kūrybiškumas
Kūrybinis saviveiksmingumas	0,610**
Negatyvios emocijos	-0,086
Pozityvios emocijos	0,369**
Vidinio tikslo motyvacija	0,413**
Išorinė savivaizdžio motyvacija	0,506**
Vidinė proceso motyvacija	0,384**

Pastaba. ** — $p < 0,01$.

miantis statistinio patikimumo analizės rezultatais sudarytos septynios skalės, matuojančios individo lygmens fenomenus.

Kūrybiškumo profesinėje veikloje sąsajos su kūrybiniu saviveiksmingumu, emocijomis ir darbo motyvacija. Faktorinė analizė leido išskirti individo lygio veiksnius, teoriškai lemiančius kūrybiškumą profesinėje veikloje. Koreliacinė analizė leido įvertinti, ar analizuoti individo lygmens veiksniai (kūrybinis saviveiksmingumas, emocijos ir motyvacijos šaltiniai) yra susiję su suvokiamu kūrybiškumu profesinėje veikloje. Rezultatai pateikiami 5 lentelėje.

Gauti duomenys pagrindžia, kad kūrybinis saviveiksmingumas stipriai ir statistiškai reikšmingai koreliuoja su suvokiamu kūrybiškumu profesinėje veikloje. Neigiamos emocijos neveikia mokytojų kūrybiškumo: nustatytas labai silpnas ir statistinio reikšmingumo neturintis ryšys. Savo ruožtu pozityvios emocijos ir kūrybiškumas susiję vidutiniškai, tačiau statistiškai reikšmingai. Visi trys darbo motyvacijos šaltiniai statistiškai reikšmingai lemia suvokiamą kūrybiškumą profesinėje veikloje, tačiau labiausiai veikia išorinė savivaizdžio motyvacija.

Apibendrinant koreliacinės analizės metu gautus duomenis galima konstatuoti, kad sudarytas teorinis modelis patvirtino. Suvokiamas kūrybiškumas, kylantis iš kūrybinės veiklos praeityje, glaudžiai susijęs su kūrybiniu saviveiksmingumu, darbe išgyvenamomis pozityviomis emocijomis ir darbo motyvacijos šaltiniais.

REZULTATŲ APTARIMAS

Faktorinės analizės metu gauti duomenys patvirtino P. Tierney ir S. Farmer (2002), S. Farmer, P. Tierney ir K. Kung-McIntyre (2003) koncepciją, kad kūrybinis saviveiksmingumas ir subjektyvus kūrybiškumas nėra tapačios sąvokos. Abi sąvokos žymi asmens savivaizdžio aspektus, tačiau kūrybinis saviveiksmingumas rodo asmens pasitikėjimą savo kūrybiniais gebėjimais, o subjektyvus kūrybiškumas — asmens nuomonę, kiek kasdieniai jo rezultatai gali būti laikomi kūrybiškais. Abi

šios sąvokos gali būti taikomos tik kūrybiškam specialistui apibūdinti. Sąlygiškai galima išskirti subjektyvų kūrybiškumą kaip svarbesnę kategoriją, kadangi kūrybinis saviveiksmingumas rodo potencialo įsivertinimą, o subjektyvus kūrybiškumas — kaip šis potencialas buvo realizuotas veikloje. Pastebėtas neatitikimas tarp kūrybinio saviveiksmingumo ir subjektyvaus kūrybiškumo. Kur kas daugiau mokytojų nurodo didesnę kūrybinį saviveiksmingumą nei subjektyvų kūrybiškumą. Verta tyrinėti faktorius, kurie slopina motyvaciją mokytojo darbe panaudoti kūrybinius gebėjimus. Tyrimo duomenys leidžia įvardyti tik tuos veiksnius, kurie skatina kūrybiškumą profesinėje veikloje. Negatyvios emocijos neigiamai veikia subjektyvų kūrybiškumą, tačiau šis poveikis nėra statistiškai reikšmingas. Tolesniais tyrimais būtų pravartu įvertinti, kaip socialinis kontekstas, asmens turima patirtis, jo kompetencija ir kiti faktoriai veikia subjektyvų kūrybiškumą.

Faktorinės analizės duomenys atskleidė pozityvių, negatyvių ir neutralių emocijų skirtumus. Tyrimas patvirtino užsienio mokslininkų duomenis, teigiančius, kad pozityvios emocijos teigiamai veikia subjektyvų kūrybiškumą. Kita vertus, negatyvių emocijų ir kūrybiškumo sąsajos iki galo nėra ištirtos — tarp jų nustatytas neigiamas ryšys, kuris nėra statistiškai reikšmingas.

Darbo motyvacijos šaltinių analizė leido išskirti tik tris faktorius vietoje penkių teoriškai numatytų. Šie rezultatai parodė pedagoginės veiklos specifiškumą. Nepavyko išskirti instrumentinės motyvacijos ir vidinės savivaizdžio motyvacijos faktorių. Galima daryti prielaidą, kad du šie motyvų tipai mokytojams nėra svarbūs. Duomenys leido įvertinti, kad išorinė savivaizdžio ir vidinio tikslo motyvacija — labiausiai su subjektyviuoju kūrybiškumu susiję motyvų šaltiniai. Šie duomenys iš dalies patvirtina užsienio autorių išvadas: vidinė motyvacija glaudžiai susijusi su kūrybiškumu, tačiau išorinės motyvacijos poveikis kūrybiškumui dažniausiai vertinamas neigiamai.

Gauti duomenys papildo Vakarų mokslininkų pateikiamą darbuotojo kūrybiškumo sampratą. Patvirtinta, kad bendroji kūrybiškumą apibūdinanti

teorija gali būti sėkmingai taikoma analizuojant mokytojo veiklą. Lietuvos mokslinės literatūros kontekste atkreipiamas dėmesys į mokytojų kūrybiškumo ugdymo poreikį, kadangi mokytojo kūrybiškumas tiesiogiai veikia mokinių kūrybiškumo ugdymą.

IŠVADOS

1. Naudojant faktorinės analizės procedūrą išgryninti aštuoni faktoriai, susiję su pedagogų kūrybiškumu profesinėje veikloje. Aukščiausias vidinio suderinamumo koeficientas nustatytas vidinio tikslo motyvacijos, kūrybinio saviveiksmingumo ir individualios paramos darbuotojui skalėmis. Vidinių grupinių tyrimų suderinamumo kriterijų tenkina visos likusios skalės.
2. Nepatvirtinta teoriškai numatyta motyvacijos šaltinių struktūra, nes pedagoginėje veikloje išorinės savivaizdžio motyvacijos šaltinis kur kas dažniau stimuliuojamas nei vidinės, o materialaus skatinimo už profesinės veiklos rezultatus galimybės yra minimalios, pasiekiamos tik daliai mokytojų, atsižvelgiant į mokyklos galimybes.
3. Nustatytos pedagogų suvokiamo kūrybiškumo profesinėje veikloje sąsajos su jų kūrybinio saviveiksmingumu, darbe patiriamomis pozityviomis emocijomis ir darbo motyvacijos šaltiniais.

LITERATŪRA

- Albert, R. S., Runco, M. A. (1999). A History of Research on Creativity. R. J. Sternberg (Ed.), *Handbook of Creativity* (pp. 16—31). Cambridge: Cambridge University Press.
- Almonaitienė, J. (2000). *Kūrybos ir inovacijų psichologija*. Kaunas: KTU leidykla.
- Amabile, T. M., Barsade, S. G., Mueller, J. S., Staw, B. M. (2005). Affect and Creativity at Work. *Administrative Science Quarterly*, 50, 367—403.
- Amabile, T. M. (1996). *Creativity in Context*. Oxford: Westview Press.
- Barbuto, J. E. (2005) Motivation and transactional, charismatic, and transformational leadership: A test of antecedents. *Journal of Leadership and Organizational Studies*, 11 (4), 26—40.
- Cropley, A. (2006). Creativity: A social approach. *Roeper Review*, 28 (3), 20—27.
- Domeikienė, K. (2005). I—II klasių mokinių, turinčių kalbos sutrikimų, verbalinio kūrybiškumo pokyčiai. *Pedagogika*, 80, 146—151.
- Hennessey, B. A. (2003). The social psychology of creativity. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47 (3), 253—271.
- Farmer, S., Tierney, P., Kung-McIntyre, K. (2003). Employee creativity in Taiwan: An application of role identity theory. *Academy of Management Journal*, 46 (5), 618—630.
- Ford, C. M., Gioia, D. A. (2000). Factors influencing creativity in the domain of managerial decision making. *Journal of Management*, 26 (4), 705—732.
- Forshaw, M. (2007). *Easy Statistics in Psychology. A BPS Guide*. New York: Blackwell.
- Hennessey, B. A. (2003). The social psychology of creativity. *Scandinavian Journal of Research*, 47 (3), 253—271.
- Grakauskaitė-Karkockienė, D. (2002). *Kūrybos psichologija*. I leidimas. Vilnius: Logotipas.
- Grakauskaitė-Karkockienė, D. (2006). *Kūrybos psichologijos pagrindai*. Vilnius: VPU leidykla.
- James, K., Brodersen, M., Eisenberg, J. (2004). Workplace affect and workplace creativity: A review and preliminary model. *Human Performance*, 17 (2), 169—194.
- Kačerauskas, T. (2005). Kultūros filosofija ir egzistencinė fenomenologija. *Problemos*, 68, 32—40.
- Kačerauskas, T. (2007). Kultūra kaip egzistencinė kūryba. *Problemos*, 71, 49—58.
- Karkockienė, D., Butkienė, G. (2005). Studentų kūrybiškumo ir intelekto gebėjimų sąsajos. *Psichologija: mokslo darbai*, 31, 60—74.
- Kornacki, S. A., Caruso, D. R. (2007). A theory based, practical approach to emotional intelligence training: Ten ways to increase emotional skills. In J. Ciarrochi, J. D. Mayer (Eds.), *Applying Emotional Intelligence* (pp. 53—88). New York: Psychology Press.
- Leonard, N. H., Beauvais, L. L., Scholl, R. W. (1999). Work motivation: The incorporation of self-concept — based processes. *Human Relations*, 52, 969—998.
- Lickert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. *Archives of Psychology*, 140, 1—55.
- Maceina, A. (1991). *Raštai. T. I*. Vilnius: Mintis.
- Nam Choi, J. (2004). Individual and contextual predictors of creative performance: The mediating role of psychological processes. *Creativity Research Journal*, 16 (2), 187—199.
- Petrulytė, A. (2008). Paauglių kūrybiškumas ir sveikatos kontrolės lokusas kaip mokymosi sėkmės veiksniai. *Pedagogika*, 90, 115—120.
- Poneliene, R., Gumuliauskienė, A. (2008). Priešmokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo apraiškos meninėje veikloje. *Jaunujų mokslininkų darbai*, 1 (17), 98—105.
- Pruskus, V. (2005). Kultūrinio kapitalo raiškos ypatumai. *Problemos*, 67, 48—62.
- Sternberg, R. J., Lubart, T. I. (1999). The concept of creativity: Prospects and paradigms. In R. J. Sternberg (Ed.), *Handbook of Creativity* (pp. 16—31). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tierney, P., Farmer, S. (2002). Creative self-efficacy: It's potential antecedents and relationship to creative performance. *Academy of Management Journal*, 45 (6), 1137—1148.
- Welle-Strand, A., Tjeldvoll, A. (2003). Creativity, curricula and paradigms. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47 (3), 359—372.

ANALYSIS OF TEACHERS' CREATIVITY FACTORS IN THE DOMAIN OF PROFESSIONAL ACTIVITY

Dalia Lapėnienė¹, Skaistė Laskienė²

*Kaunas Petras Vileišis Secondary School¹, Lithuanian Academy of Physical Education²,
Kaunas, Lithuania*

ABSTRACT

During the last decade the scientists exploring organizational effectiveness have been interested in the social context of creativity and related personality factors. According to C. M. Ford and D. A. Gioia (2000) creativity should be defined as specific and subjective results which are novel and valuable. Creativity is analyzed as creative performance — individuals' expression of creative potential in their everyday behavior (Nam Choi, 2004). It is considered that everyday creativity is the key for success of every organization.

Teaching is a special domain where the social context is multidimensional and generating the resources for the development of individual creativity. Development of student's creativity is one of major goals of contemporary educational practice (Welle-Strand, Tjeldvoll, 2003). In this context creative teaching and teachers' professional creativity is of primary importance. It is important to find ways for enhancement teachers' professional creativity but for doing this we need to evaluate the actual level of teachers' professional creativity.

The aim of the study was to evaluate correlations between teachers' perceived creativity in the domain of professional activity and creative self-efficacy, work motivation and moods. The query was composed according to S. Farmer, P. Tierney, K. Kung-McIntyre (2003), P. Tierney ir S. Farmer (2002), S. A. Kornacki ir D. R. Caruso (2007), N. H. Leonard, L. L. Beauvais ir R. W. Scholl (1999). 190 teachers were asked to participate in the study. The data analysis was conducted using SPSS 16.0 for Windows.

The results disclosed the accordance between theoretical and empirical factors, which describe individual level of creativity analysis. Correlation analysis disclosed links between perceived creativity in the domain of teaching and creative self-efficacy, positive moods at work and work motivation sources.

Keywords: creativity, professional activity, perceived creativity.

Gauta 2008 m. lapkričio 27 d.
Received on November 27, 2008

Priimta 2009 m. gegužės 6 d.
Accepted on May 6, 2009

Dalia Lapėnienė
Kauno Petro Vileišio vidurinė mokykla
(Kaunas Petras Vileišis Secondary School)
Demokratų g. 36, LT-48420 Kaunas
Lietuva (Lithuania)
Tel +370 67399455
E-mail dalia.l@mail.lt